

Список використаних джерел

1. Корсунський С. Як будувати відносини з країнами Азії. Економіка, дипломатія, культурні особливості. Х.: Віват, 2021. 288 с.
2. Mamchii O. What Role Did China Play in WWI and Why Is It Forgotten? Best Diplomats. December 28, 2023. URL: <https://bestdiplomats.org/china-in-ww1/>
3. Boissoneault L. The Surprisingly Important Role China Played in WWI. URL: <https://www.smithsonianmag.com/history/surprisingly-important-role-china-played-world-war-i-180964532/>
4. China in World War I. Britannica. URL: <https://www.britannica.com/place/China/China-in-World-War-I>
5. Олійник О. Китай у роки Першої світової війни. Перша світова війна. Історичні доли держав і народів. 2015. С. 112–118. URL: <https://elibrary.ivinas.gov.ua/4509/>
6. Elleman B. Wilson and China: A Revised History of the Shandong Question. Routledge. 2002. 248 p. URL: <https://www.amazon.com/Wilson-China-Revised-Shandong-Question/dp/0765610515#>
7. Rogers R. A., Daut N. R. China in the First World War: A Forgotten Army in Search of International Recognition. Contemporary Chinese Political Economy and Strategic Relations: An International Journal. Vol. 3, No. 3, Dec. 2017. P. 1237–1269.

Степан ПРИЙДУН

кандидат історичних наук, доцент

кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

ГЕОПОЛІТИЧНІ ПРІОРИТЕТИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ ПІСЛЯ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Загострення ситуації на Близькому Сході, яке розпочалось у жовтні 2023 р., вкотре актуалізувало значення цього регіону для сучасної системи міжнародних відносин та міжнародної політики загалом, а відтак і необхідності вирішення ключових проблем регіону, які з'являються за підсумками Першої світової війни. Окрім екзистенційного арабо-ізраїльського конфлікту, який за останній рік трансформувався в нову фазу, простежується істотна активізація Ірану, особливо через свої проксі-сили в регіоні, враховуючи активну залученість режиму Аятоли до участі в збройній агресії росії проти України стає очевидною і позиція Кремля, який доклав максимум зусиль для переключення уваги міжнародної спільноти від російсько-української війни на Близькосхідну ситуацію.

У цьому контексті актуальним є переосмислення підсумків Першої світової війни, адже саме за її підсумками на Близькому Сході відбуваються кардинальні суспільно-політичні трансформації, зумовлені розпадом Османської імперії, яка контролювала регіон з XVI ст. Геополітичний потенціал Близького Сходу перетворює його на об'єкт жорсткої конкуренції між західноєвропейськими державами, які претендували на «османську спадщину», очевидно, що найбільша конкуренція розгорнулася між найвпливовішими геополітичними гравцями – Англією і Францією, які активно розширювали свої колоніальні імперії.

Варто зазначити, що дискусії щодо поділу територій Османської імперії тривали з другої половини XIX ст., що зумовлювалось економічною слабкістю та політичною нестабільністю держави османів. Більше того, Великій Британії ще у 1913 р. дипломатичним шляхом вдалось вивести з юрисдикції Оттоманської Порти Катар, Бахрейн, Омар і Кувейт, відповідної домовленості було досягнуто в рамках переговорів щодо будівництва німецької залізниці до Басри. Таке зміцнення Британії в Перській затоці не могло не викликати спротиву зі сторони Франції та росії, однак подальша інституалізація Антанти й наближення Першої світової війни нівелювали конфронтацію щодо цього питання [3, с. 338].

Після вступу Туреччини у Першу світову війну на стороні центральних держав питання розподілу «османської спадщини» стало одним із ключових у

дипломатичних консультаціях між державами Антанти. Зокрема, уже у грудні 1914 р. Лондон оголосив про встановлення британського протекторату над Єгиптом, який був ключовою провінцією Османської імперії. Паралельно тривали активні франко-російські консультації, зокрема щодо статусу чорноморських проток, які були пріоритетом для росії. Результати подальшого консенсусу щодо поділу Османської імперії між Антантою було оформлено угодою Сайкса – Піко у травні 1916 р., яка передбачала такий поділ «османської спадщини»: «жовта зона» (протоки Босфор і Дарданелли, Стамбул, Південно-Західна Вірменія, частина Курдистану) – до росії; «синя зона» (Західна Сирія, Ліван, Килікія і Південно-Східна Анатолія – до Франції; «червона зона» (Центральна і частина Південної Месопотамії, палестинські порти Хайфа і Акка – до Великої Британії. Що стосується Палестини, то як найважливіша територія вона мала перейти під міжнародне управління. На інших частинах арабських провінцій Османської імперії (Східна Сирія, Центральний і Південний Курдистан, Південна Месопотамія), які переходили у сфери впливу Англії й Франції передбачалось створення формально незалежної арабської держави [2]. Також угода Сайкса-Піко передбачала інформування японського уряду про досягнуті домовленості, а також включення Італії у розподіл «османської спадщини» [2].

Пріоритетність Палестини у близькосхідній політиці Великої Британії обумовлювалася намаганням отримати потужного регіонального союзника, який дозволить забезпечити контроль над «коридором» між двома ключовими базами Британської імперії: Суецьким каналом та Індією. Потужний сіоністський рух, який істотно активізувався в умовах дезінтеграції Османської імперії став важливим чинником британської політики, адже надавав додаткових аргументів у дискусіях із європейськими союзниками щодо поділу сфер впливу в регіоні. Саме Велика Британія першою на урядовому рівні виступила з ініціативою створення національного осередку євреїв у Палестині. Ця ідея була оформлена 2 листопада 1917 р. листом міністра закордонних справ Великої Британії А. Дж. Бальфура до президента Британської сіоністської федерації Л. Ротшильда, який увійшов в історію під назвою «декларація Бальфура». У тексті також йшлося про те: «...що не повинні здійснюватися ніякі дії, що можуть порушити цивільні та релігійні права існуючих неєврейських громад у Палестині або права і політичний статус, якими користуються євреї в будь-якій іншій країні» [1].

Варто зазначити, що «декларація Бальфура» справді істотно посилила позиції Великої Британії на Близькому Сході, свідченням цього є те, що союзники її повністю прийняли, а сам текст Декларації був повністю включений до тексту мандата на управління Палестиною, виданою Лігою Націй Великої Британії, затвердженого на конференції в Сан-Ремо (1920 р.). Франція в обмін на перегляд угоди Сайкса – Піко, адже Палестина мала залишатись під міжнародною юрисдикцією, а не британською, отримала Сирію [3, с. 342]. Це призвело до остаточної легітимізації встановлення британського контролю над Палестиною.

Лондон надавав істотно підтримку переселенні євреїв у Палестину, мандатна адміністрація сприяла розширенню єврейських поселень та скуповуванні арабських земель. Окрім Палестини, Велика Британія отримала мандат на управління Месопотамією й Трансйорданією, що забезпечувало зміцнення її впливу у регіоні та контроль над ключовими транспортними шляхами імперії.

Важливим чинником близькосхідньої політики Великої Британії на початку ХХ ст. була енергетика, зокрема доступ до нафтових родовищ, зокрема в 1911 р. британський флот перейшов із вугілля на нафту. У цьому контексті Лондон ще до Першої світової війни забезпечив контроль над нафтовими ресурсами Персії через Англо-перську нафтову компанію (заснована у 1909 році). Це було стратегічно важливим для підтримки імперії. Після отримання мандату на Месопотамію Британія змогла забезпечити контроль над нафтовими родовищами

в регіоні, що стало ключовою метою мандатного управління. У 1927 р. були відкриті великі нафтові родовища, і їх розробка здійснювалася міжнародними консорціумами під британським керівництвом.

У цілому Лондон намагався активно співпрацювати з місцевими елітами та підтримувати пробританські політичні режими, формально дозволяючи їм отримати статус незалежних. Зокрема, 28 лютого 1922 р. Англія офіційно скасувала свій протекторат над Єгиптом, але залишила за собою «право на оборону Єгипту» й на «співуправління» Суданом, британські війська не покидали Єгипет, а Суецький канал було націоналізовано єгипетським урядом лише в 1956 р [3, с. 349–350]. Британія працювала над створенням стабільних урядів у країнах під її контролем, спираючись на хашимітську династію в Іраку та Трансйорданії, а також договірні відносини з арабськими племенами Аравійського півострова. У 1927 році було підписано договір із саудівським правителем Абдель Азізом ібн Саудом, що забезпечило мир і союз із новою державою Саудівська Аравія.

Таким чином, Велика Британія як одна із найбільш впливових держав у світі після Першої світової війни зосередилась на подоланні наслідків війни й істотному зміцненні свого впливу у світі. Статус найбільшої імперії у світі вимагав постійного контролю за шляхами сполучення між метрополією та колоніями. Саме тому, після Першої світової війни Велика Британія намагається зміцнити свої позиції на Близькому Сході, зокрема шляхом участі у розподілі «османської спадщини», більше того, прагнучи унеможливити досягання інших держав на монополію Суецького каналу, Лондон активні підтримує сіоністський рух та стає одним із перших лобістів створення ізраїльської держави. Паралельно здійснюються активні дипломатичні зусилля з метою створення стабільних політичних режимів в арабських державах, що дозволяє Британії отримати контроль над нафтовими ресурсами Близького Сходу. Варто зазначити, що мандатна система Ліги Націй легітимізувала активну британську політику на Близькому Сході й сприяла істотному зміцненню імперії в цілому, однак така політика заклала основу для багатьох міжнаціональних, міжрелігійних й міжцивілізаційних конфліктів, які тривають і сьогодні.

Список використаних джерел

1. Balfour Declaration 1917. URL: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/balfour.asp
2. The Sykes-Picot Agreement: 1916. URL: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/sykes.asp
3. Дюррозель Ж.- Б. Історія дипломатії від 1919 року до наших днів. К.: Основи, 1999. 903 с.
4. Іваницька О. П. Історія міжнародних відносин (1918–1945 роки). К.: Видавничий дім «Слово», 2011, 632 с.
5. Кіссінджер Г. Світовий порядок. Роздуми про характер націй в історичному контексті. К.: Наш формат, 2017. 320 с.